ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

«Концепція розвитку біологічного методу захисту рослин»

Перспективи сучасного аграрного виробництва тісно пов’язані з переходом на екологічні методи ведення землеробства, збільшення частки сільськогосподарської продукції високої споживчої якості, що передбачає застосування технологій з низьким рівнем використання хімічних методів захисту при одночасному збільшенні частки біологічного методу захисту рослин.

Практична реалізація положень і рекомендацій проголошеної ООН світової стратегії сталого розвитку активізувала процес біометоду в ЄС, США та у більшості розвинутих країн. При цьому в сільському господарстві пріоритетність надається напрямку комплексної екологізації землеробства і виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства без використання хімічних пестицидів і мінеральних добрив промислового походження.

В Україні застосування біологічних засобів захисту рослин продовжує залишатися незначним і не дає можливості наростити експортний потенціал сільськогосподарської продукції високої якості та посилити свої позиції на аграрних світових ринках.

За даними Держпродспоживслужби України застосування біологічного методу захисту сільськогосподарських культур є незначним і має тенденцію до подальшого скорочення: частка біологічних засобів захисту у загальних обсягах захисту рослин у 2018 р. становила 8,5 %, у 2019 р. – 3,7 %, у 2020 р. – 3,6 %, у 2021 р. – 3,5 %, у 2022 р. – 3,1 % (табл. 1, рис.1).

Перед аграрним сектором економіки України стоїть завдання подолати домінування хімічних методів захисту сільськогосподарських культур над біологічними, розпочати процес фактичного переходу до екологізації землеробства.

Таблиця 1 - Площі, на яких були застосовані засоби захисту рослин в Україні, млн. га*.

	2018	2019	2020	2021	2022
Хімічні засоби захисту рослин	47,139	47,991	48,735	49,440	39,069
Біологічні засоби захисту рослин	1,967	1,842	1,827	1,789	1,242
Частка біологічних засобів захисту у загальних обсягах захисту рослин, %	8,5	3,7	3,6	3,5	3,1

*За даними Держпродспоживслужби України.

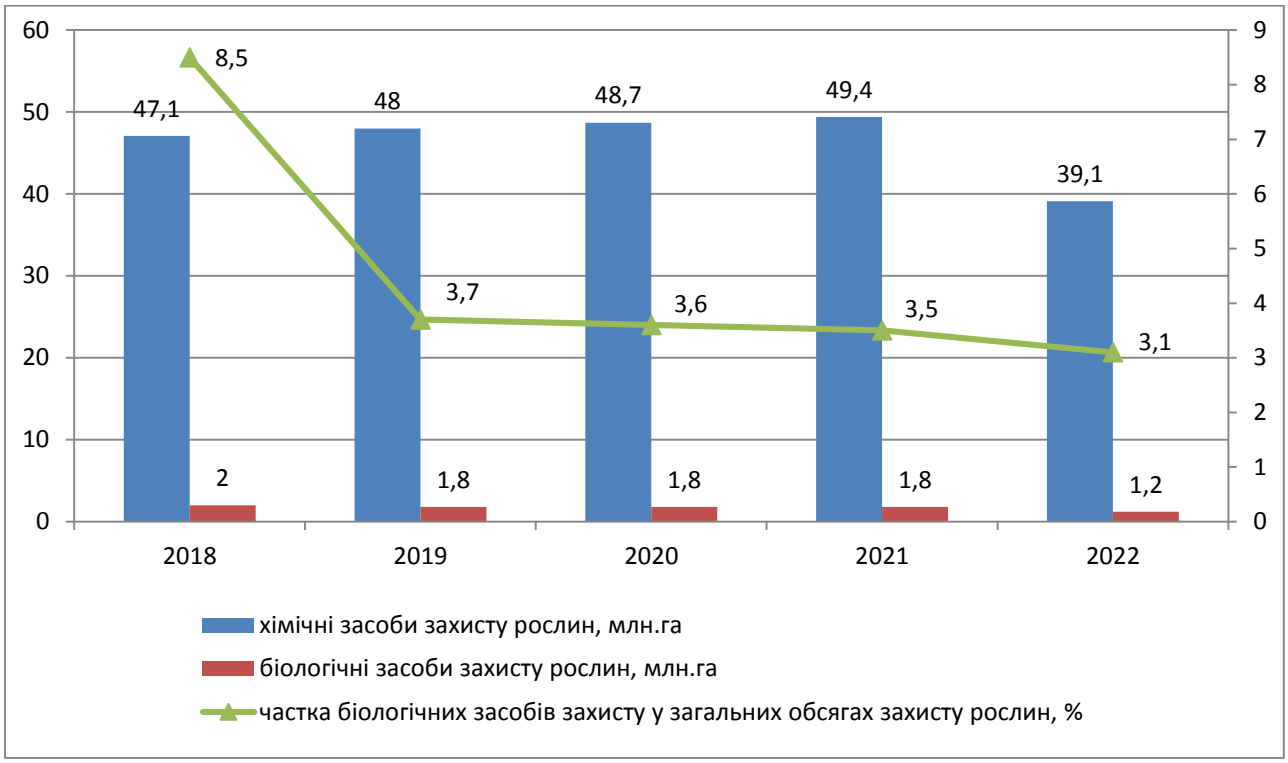

Рис. 1. Застосування засобів захисту рослин в Україні (*за даними Держпродспоживслужби України).*

На сьогодні залишаються невирішеними питання удосконалення форм і методів державної підтримки розвитку біологічного методу захисту рослин, розроблення дієвих механізмів та інструментів підтримки агровиробників, котрі здійснюють перехід на екобезпечні технології у землеробстві з використанням біометоду захисту рослин, сприяння вітчизняним виробникам біопрепаратів захисту.

Одним із важливих елементів екологізації землеробства є вироблення і впровадження політики ефективного застосування біологічного методу захисту рослин, яка включає концепцію і стратегію застосування біометоду, програму

та плани реалізації стратегічних завдань з ефективного впровадження біологічного методу захисту рослин.

Потрібно зазначити, що на розвиток біометоду захисту рослин стимулюючий вплив мають:

посилення світових трендів на екологізацію землеробства;

посилення відповідальності за забруднення довкілля;

впровадження політики скорочення застосування хімічних засобів захисту;

підвищення вимог до якості сільськогосподарської продукції;

зростання попиту на "чисту" сільгосппродукцію, здорове харчування.

Однак, найбільш деструктивний вплив на розвиток біологічного методу захисту рослин в Україні мають:

тривалі військові дії на території України і їх наслідки для ведення землеробства;

відсутність державної підтримки агровиробників, які застосовують біологічні засоби захисту;

відсутність мотивації у агровиробників до розвитку екологічного землеробства;

висока частка в агросекторі України великих агровиробників, які спеціалізуються на вирощування монокультур і віддають перевагу хімічним засобам захисту.

При, загалом, сприятливих зовнішніх впливах на розвиток біометоду в Україні, внутрішнє середовище продовжує містити безліч деструктивних чинників, частина з яких має потужні впливи тривалої дії комплексного характеру. До найбільш руйнівного і агресивного чинника, беззаперечно, відноситься військова агресія російської федерації на території України і її негативні наслідки для ведення землеробства та стану довкілля, насамперед, ґрунтів і водних ресурсів.

Не сприяє розвитку біометоду висока частка в агросекторі України великих агровиробників, які орієнтовані на експорт, спеціалізуються на

вирощуванні монокультур (зернові, олійні, технічні) та віддають перевагу інтенсивним агротехнологіям, базованим на використанні хімічних засобів захисту рослин.

Мотивації у агровиробників до переходу на екологічне землеробство, на жаль, немає. Це стосується практично усіх сегментів землекористувачів: великих, середніх і малих, агрохолдингів, фермерських господарств і малих домогосподарств. Основна тому причина – відсутність адекватної державної політики екологізації землеробства, яка б стимулювала розширення застосування біологічного методу захисту рослин при поступовому скороченні частки хімічних пестицидів.

Тривале ігнорування біологічного методу у технологіях захисту рослин призвело до втрати практичних навичок його застосування, кваліфікованих працівників, дорадчих служб, виробничих потужностей з випуску біопрепаратів захисту, культури ведення екологічного землеробства загалом.

Розвиток органічного землеробства, де використання біологічних засобів захисту рослин є, зазвичай, єдино можливим, перебуває в Україні в зародковому стані і ґрунтується на ентузіазмі самих виробників. Попри декларативні заяви надання пріоритетів у розвитку органічного виробництва, в Україні відсутні працюючі механізми та інструменти підтримки виробників органічної агропродукції, не працює здоровий протекціонізм цього сегменту агросектору.

Однак, варто мати на увазі, що, попри все, агросектор на перспективу залишатиметься однією з найважливіших галузей економіки і розроблення державної політики його розвитку не зможе ігнорувати сучасних світових викликів і тенденцій у розвитку землеробства.

Сприятливі кліматичні умови і різноманітні природно-кліматичні зони України, наявність незадіяного працездатного населення в сільській місцевості, потужна наукова база створення нових біопрепаратів і технологій їх випуску можуть розглядатися як позитивні можливості у реалізації складних і масштабних завдань оздоровлення довкілля, створення конкурентоспроможної

агропродукції високої якості, диверсифікації аграрного виробництва і ринків збуту, розширення експортного потенціалу агросектору, посилення продовольчої безпеки, розвитку нових напрямків екологічного землеробства, виробництва біопрепаратів захисту рослин, загального розвитку сільських територій та малого і середнього бізнесу в агросекторі.

Необхідними умовами для реалізації цих можливостей при одночасному ефективному застосуванні біологічного методу захисту рослин є розроблення і реалізація державної політики розвитку аграрного сектора економіки з пріоритетом екологічного землеробства, удосконалення законодавства, економічних, організаційно-економічних механізмів підтримки розвитку біологічного методу захисту рослин, інвестиційного і фінансово-кредитного середовища, удосконалення системи страхування ризиків та податкового законодавства, підтримка широких наукових досліджень у цій сфері.

Розвиток біологічного методу захисту рослин створить додаткові сприятливі умови для реалізації потенційних можливостей на напрямках:

диверсифікації аграрного сектору економіки, спрямованої на посилення сталого розвитку;

розвитку екологічного землеробства;

розвитку сільських територій та малого і середнього бізнесу в аграрному секторі економіки;

забезпечення продовольчої безпеки країни;

розширення експортного потенціалу агросектору.

Проте, тривалі військові дії на території України, ігнорування розвитку біометоду у державній аграрній політиці, відсутність протекціонізму в екологічному землеробстві, високий рівень корупції та жорстка конкуренція на ринку біопрепаратів чинитимуть негативний вплив і гальмуватимуть ефективний розвиток біологічного методу захисту рослин.

Аналіз сучасного стану розвитку біометоду в Україні, чинників впливу, можливостей і загроз, а також викликів, які стоять на шляху ефективного

застосування біологічного захисту рослин, дали можливість розробити **Концепцію розвитку біологічного методу захисту рослин.**

Метою Концепції є створення цілісного бачення розвитку біометоду та його імплементації у державну політику розвитку аграрного сектору економіки з пріоритетом екологічного землеробства, удосконалення нормативно-правових, економічних, організаційно-економічних, фінансово-кредитних механізмів підтримки розвитку біологічного методу, кадрового забезпечення та широких наукових досліджень у цій сфері.

Передбачається, що в залежності від завдань, можливостей, наявних ресурсів та загальної політики розвитку аграрного сектору економіки, розвиток біологічного методу захисту рослин може відбуватися за різними сценаріями. На період до 2033 року нами визначені наступні сценарії:

Песимістичний – продовження домінування хімічних засобів захисту та скорочення частки біологічних засобів до 1-2 %.

За цього сценарію збережеться негативна тенденція скорочення частки біологічних засобів захисту рослин у загальній структурі засобів захисту, які застосовуються в Україні. Будуть призупинені процеси екологізації землеробства, розвитку органічного агровиробництва, знизиться експортний потенціал агросектору та погіршиться стан довкілля, насамперед, грунтів і вод.

Оптимістичний – зростання частки біометоду в структурі захисту сільськогосподарських культур до 15 %.

Забезпечення розвитку біометоду за цим сценарієм можливе виключно за реалізації державної політики активної підтримки комплексних процесів екологізації землеробства, імплементації положень Зеленої угоди ЄС у національне законодавство при одночасному впровадженні механізмів їх реалізації. Реалізація цього сценарію потребуватиме значних коштів, що в умовах активного воєнного конфлікту видається надзвичайно проблемним.

Реалістичний – зростання частки біометоду в структурі захисту сільськогосподарських культур до 7-8 %.

За цим сценарієм передбачається призупинити негативні тенденції у розвитку біологічного методу захисту рослин та перейти до поступового нарощування обсягів застосування біопрепаратів захисту при одночасному скороченні хімічних засобів захисту.

Реалізація сценаріїв можлива при розробленні і реалізації державної політики підтримки розвитку біометоду, основні елементи якої відображені в Концептуальній моделі розвитку біологічного методу захисту рослин (рис.2).

Основними структурними елементами Концептуальної моделі розвитку біологічного методу захисту рослин є «внутрішнє середовище» і «зовнішні впливи».

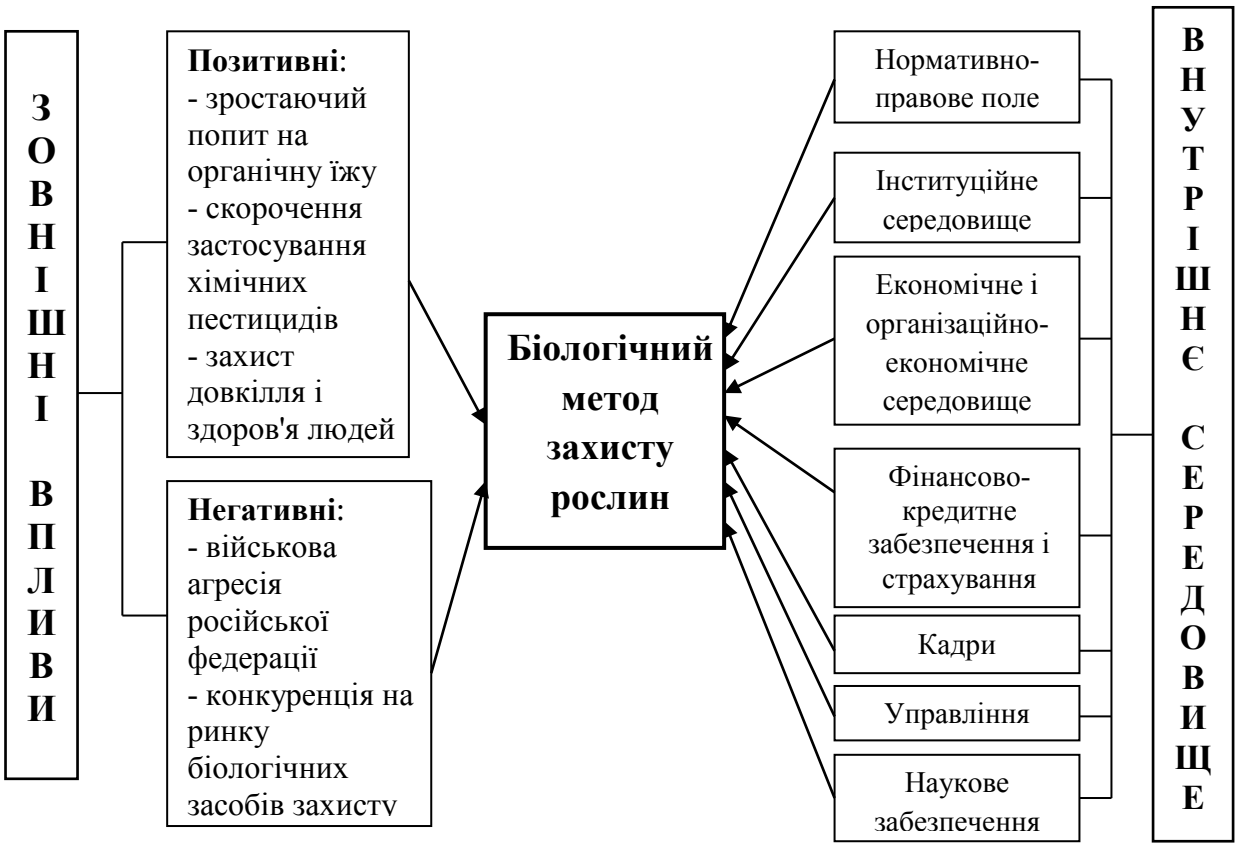

Рис. 2. Концептуальна модель розвитку біологічного методу захисту рослин.

До внутрішнього середовища віднесені: нормативно-правове поле, інституційне середовище, економічне і організаційно-економічне середовище, фінансово-кредитне забезпечення і страхування, кадри, управління, наукове забезпечення.

До основних позитивних зовнішніх впливів віднесені: зростаючий попит на органічну їжу, скорочення застосування хімічних пестицидів, захист довкілля і здоров'я людей. До основних негативних зовнішніх впливів віднесені: військова агресія російської федерації, конкуренція на ринку біологічних засобів захисту.

Завдання із переходу до активного впровадження біологічного методу захисту рослин в практику екологічного землеробства передбачається розв’язувати шляхом:

наближення законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту рослин, регулювання виробництва і застосування біологічних засобів захисту, реєстрації нових препаратів захисту;

розроблення заходів з удосконалення системи оподаткування, запровадження нових інструментів державної підтримки розвитку біометоду, що базуватимуться на принципах публічності і прозорості використання державних фінансів;

удосконалення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування ризиків у сфері біозахисту рослин;

забезпечення підтримки фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та створених ними сільськогосподарських кооперативів, які здійснюють перехід на застосування біометоду захисту рослин;

сприяння технічній модернізації та створенню нових потужностей з виробництва вітчизняних біопрепаратів захисту рослин;

поліпшення інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ та держав - стратегічних партнерів України для реалізації проектів в землеробстві, які мають за мету глибоку екологізацію із застосуванням біометоду, створення умов для ефективного використання інституту державно-приватного партнерства;

сприяння діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, зокрема, й щодо застосування біометоду, орієнтованих на безпосередню роботу з сільським населенням, у тому числі з малими і середніми

сільськогосподарськими виробниками, що сприятиме адаптації їх до конкурентних умов господарювання;

запровадження системи консультацій бізнесу в режимі реального часу щодо питань виробництва біологічних препаратів захисту рослин;

здійснення прикладних наукових та науково-технічних розробок.

Реалізацію завдань з впровадження концептуальної моделі ефективного застосування біологічного методу захисту рослин варто здійснювати в рамках програмних документів: **Програми розвитку біологічного методу захисту рослин**, або ж підпрограми в рамках більш широкої **Програми розвитку екологічного землеробства**.

Запропонована нами Концепція може бути взята за основу при розробленні Концепції державної цільової програми розвитку біологічного методу захисту рослин, виконання якої дасть можливість комплексного вирішення завдання із забезпечення екологізації землеробства та переходу до безпечних методів захисту рослин.

Основні положення Концепції можуть використовуватися органами виконавчої влади при формуванні і реалізації політики в аграрній сфері.